

A black and white close-up profile photograph of an elderly man with short, light-colored hair and glasses. He is looking towards the left. The image is partially overlaid with a dark red triangle in the bottom right corner.

Inspiratieboekje

Naar aanleiding van het
leven en werken van
Anton Došen

Woord vooraf...

Op 3 januari 2023 overleed Anton Došen. In 2010 heeft FORTIOR Anton leren kennen dankzij Jolanda Vonk en Amieke Hosmar. FORTIOR organiseerde dat jaar namelijk een studiedag naar aanleiding van hun boek over emotionele ontwikkeling. Deze studiedag was de start van de samenwerking tussen FORTIOR en Anton. Ruim acht jaar hebben we diverse mooie studiedagen en masterclasses met hem mogen organiseren.

Wij zijn altijd zeer onder de indruk geweest van Antons uitgebreide kennis en ervaring. Met ontzag luisterden wij naar de presentaties die hij bij ons gaf. Daarnaast was Anton een prettige en innemende persoonlijkheid met wie we steeds graag samenwerkten.

Anton was een belangrijke vernieuwer in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Hij had grote impact op het werk van professionals in de gehandicaptenzorg, speciaal onderwijs en GGZ. Om dit te illustreren hebben we een aantal zorgprofessionals gevraagd welke betekenis Anton voor hun werk met cliënten heeft gehad of nog steeds heeft.

We hebben in dit document professionals aan het woord willen laten die je minder vaak in publicaties over emotionele ontwikkeling vindt. Laat je inspireren...

Catja van den Broek en Ad van den Broek
FORTIOR

Inspiratieboekje - Naar aanleiding van het leven en werken van Anton Došen
eBook uitgave 2023

Initiatief en uitgever
FORTIOR

Met bijdrages van
Aristo Ongena, Els Ronsse, Hepie Henstra, Jacqueline Kole, Jan Gielen,
Peter Koedoot, Maurice Luijk, Stefanie Swyngedauw, Wil Buntinx en
Wilma Mathurin.

Fotografie
Archiefbeelden

Ontwerp en vormgeving
Drop Alive Creative Studio

Alle rechten voorbehouden
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wie was Anton Došen?

Em. Prof. dr. Anton Došen was kinderpsychiater en psychiater en als zodanig is hij verbonden geweest aan het Observatiecentrum de Hondsborg in Oisterwijk. Later was hij directeur behandeling van het Centrum voor behandeling van psychische en gedragsstoornissen bij mensen met een verstandelijke beperking Nieuw Spraeland van destijds de Wendel (nu Specialistische Zorg, onderdeel van Dichterbij) te Oostrum.

Tegelijkertijd was hij verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen als bijzonder hoogleraar met als leeropdracht “Psychiatrische aspecten van verstandelijke beperking”. Door zijn educatieve activiteiten en publicaties nam hij meer dan dertig jaar landelijk en internationaal een vooraanstaande plaats in op het gebied van diagnostiek en behandeling van psychiatrische stoornissen en gedragsproblemen bij mensen met een verstandelijke beperking.

Zijn model van integratieve behandeling wordt gebruikt door deskundigen uit verschillende landen. Na zijn emeritaat zette hij zich nog volop in voor de ontwikkeling van de zorg voor de geestelijke gezondheid van mensen met een verstandelijke beperking.

Mede dankzij Anton is het Network of Europeans on Emotional Development (NEED) opgericht. NEED heeft inmiddels leden uit België, Engeland, Finland, Duitsland, Italië, Nederland, Spanje en Zwitserland. Sinds 2019 is NEED als een Speciale Interesse Groep (SIG) ondergebracht bij de Europese Vereniging voor Geestelijke Gezondheid bij Verstandelijke Beperking (EAMHID).

Aristo Ongena

Forensisch Orthopedagoog
en onderzoeker bij
PC Sint-Jan-Baptist.

Binnen de forensische hulpverlening heeft het werk van Anton Došen voor een kentering in ons denken en doen gezorgd. Voorheen waren diverse forensische casussen gekend van mensen met verstandelijke beperking, die dreigden vast te lopen in hun behandeling. Vaak werden zij bestempeld als lastig, teatraal of onbehandelbaar.

Het werk van Došen heeft mezelf, onze begeleiders en leidinggevenden geleerd om op een andere manier naar deze populatie te kijken. Positieve relaties konden terug worden aangegaan en tegenoverdracht werd benoemd en aangepakt. We slaagden erin, mede dankzij het door Došen ontwikkelde kader, om voorbij het vaak uitdagende of moeilijk te begrijpen gedrag te kijken en stil te staan bij wat deze groep nodig heeft om zich goed te voelen. Zo kreeg deze als moeilijk bestempelde doelgroep opnieuw de mogelijkheid om te groeien en succesvolle trajecten af te leggen.

Antons bijdrage heeft een blijvende impact op het welzijn en de kwaliteit van leven van deze individuen, en zijn gedachtegoed zal nog vele jaren voortleven in ons werk.

“Mede door het werk van Došen lukt het mensen om voorbij het vaak uitdagende of moeilijk te begrijpen gedrag te kijken en stil te staan bij wat deze groep nodig heeft om zich goed te voelen.”

- *Aristo Ongena* -

Els Ronsse

Klinisch psychologe,
psychotherapeut bij mensen met
een verstandelijke beperking en
autisme, voorzitter van de
Vlaamse Regiegroep SENS-
EO, lid van NEED.

Terugblikkend op hoe mijn werk beïnvloed is door Anton, valt vooral het dynamische op. Het biedt mij de mogelijkheid om van moment naar moment te reageren, en de wisselende gedragingen van mensen met autisme niet meer te zien als moeilijkheden of uitingen van problemen. Ik kan veel beter inspelen op hun noden, en zie uitdagend gedrag nu als een signaal dat ondersteuners zich meer moeten aanpassen.

Het voelt voor me aan alsof ik extra middelen tot begrijpen en communiceren kreeg, en weet niet goed meer hoe ik zonder zou kunnen werken. Het helpt me om mensen in hun persoonlijkheid te appreciëren.

“Het werk van Anton Došen
biedt mij de mogelijkheid
om van moment naar
moment te reageren.”

- *Els Ronsse* -

“De wortels van de psychische gezondheid en psychische ziekte liggen in de kinderleeftijd. Om te begrijpen hoe een persoon op dit moment functioneert, is het nodig om te weten hoe diegene is opgegroeid tot volwassene.”

- Anton Došen -

Hepie Henstra

Orthopedagoog generalist
in de verstandelijk
gehandicaptenzorg.

In mijn werk met mensen met een verstandelijke beperking en vaak ernstige gedragsproblematiek, ben ik veel bezig om moeilijk begripbaar gedrag te kunnen plaatsen en vertalen. We zeggen vaak 'gedrag is taal', maar wat vertelt iemand dan?

Het ontwikkelingsdynamisch model helpt om de vertaalslag te kunnen maken. Onder andere het onderscheid tussen 'kunnen' en 'aankunnen' is hierbij erg helpend. Binnen mijn organisatie is het gemeengoed geworden om gedrag(sproblemen) van bewoners te bekijken vanuit de onderliggende (basale) emotionele behoeften. Het helpt ons om te begrijpen waarom bewoners doen zoals ze doen én wat ze nodig hebben van hun omgeving. Zo is het werk van prof. dr. Došen van invloed op het welzijn van vele mensen met een verstandelijke beperking.

“We zeggen vaak ‘gedrag is taal’, maar wat vertelt iemand dan?”

- *Hepie Henstra* -

Jacqueline Kole

Orthopedagoog in het speciaal onderwijs.

Prikkelgevoeligheid, oppositioneel gedrag, agressie, allemaal uiterlijk gedrag dat dagelijks in het onderwijs voorkomt. Maar hoe kijk je ernaar?

Leven is meer dan een cognitieve aanpassing, aandacht voor de emotionele ontwikkeling geeft een dimensie in het kijken naar gedrag van kinderen waardoor je de boodschap achter dit gedrag kunt begrijpen. Hoe staat deze leerling in het leven, wat is de basisbehoefte en hoe sluit ik daar zo goed mogelijk bij aan? Zo kan agressie ontstaan door verlatingsangst, of door een behoefte aan autonomie, of door faalangst. Door te kijken naar de emotionele ontwikkeling kun je hier achter komen en beter aansluiten.

“Aandacht voor de emotionele ontwikkeling geeft een dimensie in het kijken naar gedrag van kinderen waardoor je de boodschap achter dit gedrag kunt begrijpen.”

- Jacqueline Kole -

“Alle kinderen onafhankelijk van hun ontwikkelingsniveau, kunnen gelukkig zijn, mits hun basale emotionele behoeften door hun omgeving begrepen en beantwoord worden.”

- Anton Došen -

Jan Gielen

GZ-psycholoog (np) en buiten-promovendus verbonden aan het Departement Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit van Tilburg.

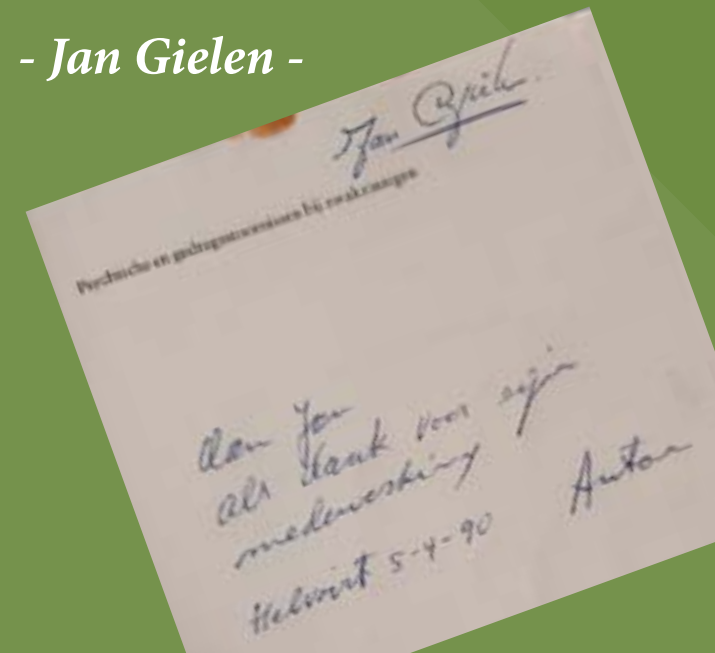
Ik begon als pas afgestudeerd psycholoog in een periode dat de psychiatrie van de zwakzinnigen – later gingen we spreken over mensen met een verstandelijke beperking - nog moest worden uitgevonden. We dachten dat het storende en soms bizarre gedrag bij de zwakzinnigheid hoorde en met aversieve conditioneringstechnieken diende te worden uitgebannen; zo werd het ons op de universiteit voorgehouden.

Toen ontmoette ik Anton; het was in het begin van de jaren '80. Hij legde me uit, dat zwakzinnigen alle psychiatrische beelden konden hebben die niet-zwakzinnigen hadden; alleen de symptomen waren anders. Daarmee koppelde hij de psychiatrie los van de zwakzinnigheid en nam het uitgangspunt aan dat niet het cognitieve niveau, maar de emotionele behoeften de insteek vormden voor de aanpak van het 'moeilijk verstaanbare gedrag'. Een wereld ging voor me open!

Anton schreef deze en andere inzichten op in zijn boek uit 1990. Hij vroeg me of ik het manuscript wilde reviewen. Ik heb het voor mijn leermeester met liefde en plezier gedaan. De rest is geschiedenis.

“Anton Došen legde me uit, dat zwakzinnigen alle psychiatrische beelden konden hebben die niet-zwakzinnigen hadden; alleen de symptomen waren anders.”

- Jan Gielen -

Stefanie Swyngedauw

Pedagogisch directeur in het Katholiek onderwijs te Ronse, geeft vormingen op maat bij EDUS.

In 2007 ging ik aan de slag in een leefgroep voor mensen met extreme gedrags- en emotionele (GES-) problemen. Het kijken naar de ECHTE noden van onze cliënten was een leidraad in onze begeleiding.

Op dit ogenblik ben ik directeur van één van de grootste basisscholen van Vlaanderen. Mijn leerkrachten laat ik hun eigen noden en die van hun leerlingen ontdekken en daarop anticiperen.

Elke dag opnieuw ontdek ik nieuwe manieren om met mensen om te gaan.

Anton heeft voor mij een heel grote deur geopend in mijn kijk naar de echte wortels van iedereen rondom mij.

“Mijn leerkrachten laat ik hun eigen noden en die van hun leerlingen ontdekken en daarop anticiperen.”

- *Stefanie Swyngedauw* -

“De emotionele ontwikkeling start al in de baarmoeder en gaat later verder dankzij de cognitieve ontwikkeling. Sociale ontwikkeling start veel later en is het resultaat van deze twee.”

- *Anton Došen* -

Dr. Wil Buntinx

GZ psycholoog (np), zelfstandig onderzoeker en consultant kwaliteit in de gezondheidszorg.

Bij mensen met verstandelijke beperkingen en zeer ernstig, langdurig probleemgedrag kon bij behandelaars en ouders de moed wel eens in de schoenen zakken. Zeker in de tijd vóór het CCE was het in zo'n situatie niet gemakkelijk om weer perspectief te creëren en zeker niet om aan te kloppen bij deskundigen buiten de eigen instelling.

Als verantwoordelijke voor zorg en behandeling deed ik dan beroep op Anton Došen. Dat hij altijd bereid was te komen, te luisteren en zijn visie te geven is mij altijd bijgebleven. Hij bracht vooral bij ouders rust en vertrouwen terug. Zijn vermogen om als psychiater een ander perspectief te bieden en er te zijn als anderen het niet meer zagen zitten, was een kwaliteit die mij altijd is bijgebleven.

“Zijn vermogen om als psychiater een ander perspectief te bieden en er te zijn als anderen het niet meer zagen zitten, was een kwaliteit die mij altijd is bijgebleven.”

- *Dr. Wil Buntinx* -

Wilma Mathurin

GZ-Psycholoog werkzaam binnen de (S)GGZ en de verstandelijk gehandicaptenzorg, lid van NEED, lid Landelijk Netwerk Emotionele Ontwikkeling.

Het werk van dr. Anton Došen heeft een buitengewone invloed gehad op mijn werk met mensen, ongeacht hun niveau van cognitief functioneren. Zijn bijdrage aan de zorg reikt verder dan alleen het domein van mensen met een verstandelijke beperking. Het ontwikkelingsdynamisch model heeft mij geleerd om de fundamentele basisbehoeften van een persoon te erkennen en om aan te sluiten bij wat zij op dat moment in hun leven aankunnen. Hierdoor kan ik overvraging voorkomen en beter afstemmen op de persoon.

Anton zei ooit: *“Om mensen te laten gedijen, moeten we hen benaderen op basis van hun ontwikkelingsfase, zoals water en zonlicht voor wortels. Zo kunnen ze zelf verder groeien. Als we aan de struik trekken, zal deze misschien hoger worden, maar niet lang meer leven.”*

Deze wijze woorden vormen de leidraad in mijn dagelijkse praktijk, waarbij ik streef naar het begrijpen van en aansluiten bij hetgeen de persoon op dat moment aankan en nodig heeft.

“Het ontwikkelingsdynamisch model heeft mij geleerd om de fundamentele basisbehoeften van een persoon te erkennen en om aan te sluiten bij wat zij op dat moment in hun leven aankunnen.”

- *Wilma Mathurin* -

“Een behoorlijke emotionele ontwikkeling van een kind is bevorderend voor zijn / haar motivatie tot leren en sociaal gedrag.”

- *Anton Došen* -

Maurice Luijk

Coach ondersteuningsteam

Het begon allemaal met Laila. Haar gedrag was een stoorzender voor de groep, voor haarzelf en voor mij als hulpverlener. Ze was soms onuitstaanbaar en dreef anderen behoorlijk tot wanhoop.

Door veel multidisciplinaire en integratieve invalshoeken te gebruiken werd meer en meer duidelijk dat het probleemgedrag een probleem van de omgeving is. De omgeving moet onderzoeken hoe te blijven meebewegen. En de ruimte en veiligheid kunnen ervaren om te reflecteren op het effect van ons gedrag dat we hebben op onze deelnemers.

Ik kon Laila soms achter het behang plakken maar ze heeft me eigenlijk enorm geholpen om haar gedrag en alles wat daar aan onvervulde behoeftes onder zit meer en meer te duiden.

Ik kreeg in de gaten dat ik minder energie ging verspillen, me minder leeggezogen voelde, door mezelf meer ademruimte te geven. Stilstaan en denken: wat heb ik nodig om haar onvoorwaardelijk te accepteren in haar eigen unieke zijn.

Jaren geleden werkte ik op een groep binnen de dagbesteding. Met Laila. Er was een prettige gedragsdeskundige beschikbaar die niet alleen het perspectief van de deelnemer uitlegde maar me de juiste open en reflectieve vragen stelde die ik op dat moment nodig had.

De theorie van emotionele ontwikkeling kwam via signaalgedrag van Laila zo sterk naar voren dat ik me hier zelf meer en meer in ben gaan verdiepen.

Tegenwoordig coach ik mensen, adviseer ik hen en train anderen weer in de theorie van emotionele ontwikkeling en de vertaling naar de praktijk.

Laila leeft niet meer, helaas, en ik wil haar bedanken voor mijn verdere groei als professional. En doe dat via deze weg. Dank Laila, ik denk aan je.

“De theorie van
emotionele ontwikkeling
kwam via signaalgedrag
van Laila zo sterk naar
voren dat ik me hier zelf
meer en meer in ben gaan
verdiepen.”

- *Maurice Luijk* -

Peter Koedoot

Projectleider expertise-
management CCE.

“Psychiatrie zonder filosofie is een trieste zaak...” Deze zin sprak Anton Došen uit tijdens het Vragenvuur van CCE in 2014. Deze zin maakte veel indruk op mij. De zin typeert voor mij hoe breed de werkelijkheid – ook die van probleemgedrag – voor hem was. Misschien helpen psychiatrische classificaties, maar er speelt zo veel meer. En dat is niet eens alleen het biopsychosociaal model, maar ook Anton Došens uitbreiding daarvan met de ontwikkelingsdimensie. Alles hangt met alles samen, en alles moet in samenhang worden aangepakt. Van psychiatrie tot filosofie en alles wat daartussen ligt. Integratief.

Met zijn manier van kijken en werken heeft Anton Došen veel bijgedragen aan het gedachtegoed van CCE. Als consulent bracht hij dat in praktijk, als deelnemer aan het project *Hollandse Meesters in Gesprek* gaf hij daar woorden aan.

“Alles hangt met alles
samen, en alles moet
in samenhang worden
aangepakt.”

- *Peter Koedoot* -

“Het gedrag behoort niet tot de betrokken persoon alleen. Het is een resultaat tussen de persoon en de omgeving.”

Anton Došen

26 december 1939 - 3 januari 2023